

# POZOROVÁNÍ - VZORKY UDÁLOSTÍ

- Vzorky událostí - specimen records, anecdotal records, chronicles
  - jsou to velmi podrobné zápisy o lidech a osobách
  - výzkumník zaznamenává vše, co se děje v pořadí, jak se to událo
  - výzkumník vše pozorje jakoby zdálky, není do pozorované činnosti zainteresován
  - Nevyvozuje z počátku žádné závěry („Milan sedí ve čtvrté lavici u okna“ - to je výrok odpovídající vzorku událostí, ale „Milan má rád tělocvik“ není výrok odpovídající vzorku událostí, protože jde o odvozený vztah
- Gavora 150 čtení

úkol s. 151

podle Gavora 2000

# VZORKY UDÁLOSTÍ - ZÁSADY

- Pozorovatel si musí přesně ohraničit, co bude pozorovat a jaké jsou cíle jeho pozorování (je to dost náročné, tak si vybírá jen jednu nebo několik málo osob). Pozorování nebývá dlouhé
- Pozorovatel musí zachytit přesný sled událostí
- Záznam z pozorování musí být úplný, přesný a verbální (přesné citace výroků, přesný popis situace - tím se podstatně liší od kvantitativního pozorování)
- Pozorování musí být co nejvíc objektivní (nezaujatý postoj)
- Úloha 1. Gavora s. 150

podle Gavora 2000

# VZORKY UDÁLOSTÍ - ZÁSADY

- Úloha 2 (podle Gavora 2000): Rozhodněte, zda (a v kterých případech) uvedené výroky z pozorování vyjadřují pozorovanou realitu, nebo odvozování z pozorovaného:

Zuzka je líná

Jan zahodil své knihy

Michal zabouchl dveře

Daniel se v přítomnosti dospělých ostýchá

Petra se dá lehce ovlivnit jinými dětmi

Alenka je velmi čilé dítě

Milan si sedl

Julie odevzdala domácí úlohu

Helena je inteligentní dítě

Alan se většinou chová neuroticky

# VZORKY UDÁLOSTÍ - ZÁSADY

- Vzorky událostí jsou dokumentárním materiálem. Přinášejí velmi bohaté údaje
- mají i historický význam - kronika výchovně vzdělávací situace
- často se používají jako základ pro další výzkum

# POZOROVÁNÍ - TERÉNNÍ ZÁPISY

- Terénní zápisy - field notes
- Pozorovatel neuskutečňuje úplný záznam věcí, ale z existujících jevů vybírá věci, kterým věnuje pozornost (sám rozhoduje, co je důležité - to záleží na jeho teoretických východiscích)
- zázpis je ovšem chronologický a podrobný
- Terénní zápisy si pozorovatel obvykle zaznamenává na konci pozorování (během nemá na podrobné zápisy čas)
- záznam terénních zápisů je doplněn vlastními komentáři výzkumníka (arch je obvykle rozdělen na dvě půlky - do první se píše pozorované, do druhé komentáře)
- u psaní komentářů se výzkumník nevyhýbá vlastním pocitům a vhledu, který při pozorování získal
- příklad : Gavora 153 podle Gavora 2000

# PARTICIPAČNÍ POZOROVÁNÍ

- participační pozorování (účastnické)
- znaha o získání rozsáhlé a hluboké znalosti zkoumané reality
- participační pozorování je dlouhodobé (týdny, měsíce)
- záměrem je, aby se pozorovatel sžil s prostředím
- pozorovatel se účastňuje na aktivitách pozorovaných osob (pozorované osoby v dlouhém čase výzkumu ztrácí zábrany a chovají se otevřeně a přirozeně)
- participační pozorování se používá souběžně s jinými metodami (nestrukturované interview, sbírání artefaktů - listů, dokumentů, výtvorů zkoumaných osob)

podle Gavora 2000

# PARTICIPAČNÍ POZOROVÁNÍ

- kategorie účasti při participačním pozorování:
  - úplný pozorovatel - je o něm známo, že je pozorovatel (pozor na hawthornský efekt), věnuje se jen pozorování
  - pozorovatel jako participant - výzkumník nepředstírá, že není skutečným participantem, ale částečně participuje (např. kulturní antropolog v domorodé vesnici)
  - participant jako pozorovatel - výzkumník plně participuje, ale nepředstírá že není výzkumníkem (nebezpečí GO NATIVE - státi se domorodcem - výzkumník ztratí nezbytný vědecký odstup)
  - úplný participant - plná participace, role výzkumníka není známa nikomu v pozorované skupině (go native - velké nebezpečí); závažné etické problémy - výzkumník nebo vyzvědač či fízl; výzkumník by měl respektovat etická kritéria skupiny, kterou se rozhodl pozorovat, i když jsou mimo hranice legality

# PRŮBĚH PARTICIPAČNÍHO POZOROVÁNÍ

- Začátek: vstupní výzkumný problém, předběžné výzkumné otázky
- hlavní zdroj výzkumných materiálů jsou datované zápisky (popř. záznamy) pozorovatele (výroky, popisy, atd.)
- na konci každého pozorovacího bloku (např. dne) vytváří pozorovatel souhrny pozorování (v nich shrnuje hlavní myšlenky, vytyčuje otázky, problémy a formuluje předběžné komentáře; to vede k vytyčení předběžných nosných pojmů a teorií
- výsledkem celého výzkumu je nová teorie o zkoumaném pedagogickém jevu (je to teorie vzniklá indukcí ze shromážděných dat )

podle Gavora 2000



# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Etické dimenze výzkumu
  - na každém badateli zůstává pečlivé zvažování všech etických aspektů výzkumu
  - důvěrnost - nebudou zveřejněná žádná data, jež by umožnila čtenáři identifikovat účastníky výzkumu (příklad Švaříček s.45); leda, že by všichni zúčastnění souhlasili, ale nedoporučuje se to - ovlivní to výsledky, aj.; výběr pseudonymů pro osoby i místa
  - poučený souhlas - získání souhlasu k výzkumu od účastníků výzkumu (výzkumník by to měl zdokumentovat - např. na diktafon); nepodávat klamavé informace (např. o délce rozhovoru, nebo výzkum na téma šikana je prezentován jako výzkum komunikace žáků)
  - utajené výzkumy - etický problém, je vždy důležité se ptát, jestli výzkum přinese i jiné informace než pikantní (které významně ovlivní vědecký diskurs); poradní etická komise rozhoduje o porušení kodexů, nikoli pouze výzkumník

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Etické dimenze výzkumu
  - zpřístupnění práce účastníkům výzkumu: sporné, ale, když jim to výzkumník slíbí, měl by to dodržet

výše uvedené informace byly čerpány z Švaříček 2007

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Fáze kvalitativního výzkumu a jejich plánování
- “Kvalitativní výzkum je proměnlivě plánovitý - to znamená, že se v něm střídají fáze, kdy se výzkumník drží předem stanoveného plánu s fázemi, kdy hledá použitelná řešení problémů a situací, které na počátku nepředpokládal“ (Šedřová 2007 s. 53)
- plán je důležitý ze dvou důvodů:
  - a) první důvod směřuje k výzkumníkovi - zpřesňuje svoji představu o předmětu, cílech zkoumání a cestách...
  - b) druhý důvod směřuje k lidem z vnějšku - k vedoucí diplomové, disertační práce, k lidem v grantových komisích, atd.

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Fáze kvalitativního výzkumu a jejich plánování
  - stanovení cílů výzkumu: na začátku výzkumu je třeba stanovit cíle a posoudit, jsou-li dostatečně významné - vyplatí se výzkumníkovi investovat? Pro koho jsou cíle obohacující?

typické pojmy, které se používají v kval. výzkumu při vymezení cílů jsou: prozkoumat, vysvětlit, poposat, porozumět, odkrýt... mohou poskytnout zpětnou vazbu, pomoci zlepšit, poskytnout vodítko ke změně, ukázat možná řešení, atd.

- Maxwell (2005) - 3 typy cílů:

1. intelektuální - jak výzkum rozšíří odborné poslání
2. praktický - jak výzkum pomůže praxi
3. personální - jak práce obohatí výzkumníka samotného

tyto 3 typy cílů se vzájemně nevyklučují

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Fáze kvalitativního výzkumu a jejich plánování

- vytvoření konceptuálního rámce: systém konceptů, předpokladů, očekávání a teorií;

formulování výzkumného problému (pojmenovat čemu se bude výzkum věnovat - blíží se tomu, co označujeme jako “téma” výzkumu);

definování klíčových konceptů (jasná definice nejdůležitějších termínů ve v.p.);

nastínění teoretického kontextu - literatura; nutné, ale u kval. výzkumu je to problematické, dokonce někteří odborníci na zakotvenou teorii varují, že by výzkumník neměl vcházet do výzkumu zatížen existující teorií

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- Fáze kvalitativního výzkumu a jejich plánování
  - definování výzkumných otázek - jádro každého výzkumu; tázací věty; měly by být dostatečně široké; nevjadřují vztah mezi proměnnými; nedají se zodpovědět pomocí statistických analýz (př. Šed'ová st. 71)
  - příklady kval. v.o.: Jaké jsou divácké zvyklosti dítěte? Jaké názory a postoje vyjadřují rodiče ohledně dětského sledování televize?
  - rozhodnutí o metodách - rozhodnutí o vzorku, výběr metod sběru dat a zajištění vstupu do terénu

Příklad výzkumu: Šed'ová str. 55

Výše uvedené informace byly čerpány z Šed'ová 2007

# Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

- literatura:

Švaříček R.; Šedřová K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*.  
Praha : Portál, 2007. ISBN 978-807367-313-0.

# ETNOGRAFICKÉ INTERVIEW

- cíl: zjistit, jak zkoumané osoby interpretují svět kolem sebe
- raport - navození příjemné, uvolněné atmosféry
- informant - osoba, se kterou se uskutečňuje interview
- etnografické interview je obvykle nestrukturované
- přátelský rozhovor (neformální atmosféra)
- e. interview vede často k monologu informanta
- výzkumník se často vrací k probraným tématům, aby je informant interpretoval z jiných úhlů (opakované otázky)
- často dochází i k více setkání výzkumníka a informanta
- zpětná verifikace zjištění (member check) - ověřování - výzkumník se často vrací k informantovi a ověřuje zda to, co odpověděl, pochopil správně

podle Gavora 2000



# VÝZKUM ŽIVOTNÍHO PŘÍBĚHU

- výzkum životního příběhu (life history, oral history)
- je zápisem, analýzou a vyhodnocením života určité osoby
- důležité pro výzkumníka: jaké subjektivní významy zdůrazňovala osoba v průběhu svého života
- fakta nejsou cílem ale prostředkem výzkumu (z nich se rekonstruují subjektivní významy)
- životní příběh má někdy podobu biografie (autobiografie); v beletrizované podobě však většinou nemá výzkumnou hodnotu
- délka rozhovoru je velmi dlouhá (opakovaná setkání s vypravěčem)
- někdy se také označuje jako narativní interview (narace - vyprávění)

podle Gavora 2000

# VÝZKUM ŽIVOTNÍHO PŘÍBĚHU

- tři fáze: 1. Raport, narativní impulz (spouštěcí podnět), vyprávění příběhu; 2. výzkumník klade otázky, aby objasnil některé momenty v životě vypravěče; 3. výzkumník společně s vypravěčem vytvoří abstraktnější kategorizování života na základě opakujících se momentů (extrahuje z vyprávění teorii o životním cyklu člověka)
- výzkumník zkoumá - přelomové momenty (critical incidents); hlavní fáze života; klíčové osoby
- spolehlivost údajů se často podporuje pomocí artefaktů (zápisky, deníky, fotografie, dokumenty, atd.)
- životní příběhy učitelů - hlavní fáze: 1. volba profese; 2. vstup do praxe; 3. první školní rok; 4. třetí rok od nastoupení; 5. střed profesionální dráhy; 6. období před odchodem do důchodu

podle Gavora 2000

# Ohniskové skupiny a skupinový rozhovor

- hloubkový rozhovor - jedna z nevyužívanějších metod kval. výzkumu
  - strukturované interview s více než 3 osobami najednou (nepracuje se se skupinovou interakcí)
- ohnisková skupina - získáváme data pomocí skupinových interakcí
  - začátek 20. léta v marketingových průzkumech
  - skupinový fenomén (determinanty skupiny ovlivňují jednotlivce)
  - podstatou ohniskové skupiny je téma ohnisko vyplývající z v. problému, téma diskuse vždy vede výzkumník
  - skupina ideální 6 - 8 lidí (někdy až 16)
  - například šetření zaměřené na hodnocení vzdělávacího kurzu - ohniskovou skupinu tvoří frekventanti

# Ohniskové skupiny a skupinový rozhovor

- ohnisková skupina

- strukturovaná konverzace

- role výzkumníka:

- moderátor - podporuje do zapojení do diskuse

- pomocný moderátor - pomocník moderátora

- tichý pozorovatel - je ve skupině - zaznamenává skupinovou dynamiku, gesta, adt. (t. zápisy)

- výhody a limity ohniskových skupin Švaříček 2007 s. 191

# Videozáznam

- slouží kvant. i kval. výzkumu
- menší redukce reality
- Zákon o ochraně osobních údajů (s. 198)
- Zásady pro práci s kamerou
  - stát zády k oknu
  - co nejvíc umělého osvětlení
  - širokoúhlý konvektor
- výhody - možnost opakované analýzy videozáznamu
- nevýhody - efekt přítomnosti kamery

# Q - metodologie

# DĚKUJI ZA POZORNOST

Zdeněk Hromádka

[13549@mail.muni.cz](mailto:13549@mail.muni.cz)

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta MU v Brně